

HORVÁTH ALPÁR

**FALUSI TURIZMUS –
VIDÉKFEJLESZTÉS**

[Vákát oldal]

TURIZMUSFEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSOK ROMÁNIÁBAN

A turizmus – és ezen belül a falusi turizmus – fejlesztése egyrészt ágazati célokat követ, teljesíti a turizmusgazdaság érdekeltjeinek elvárásait, másrészt sokrétű feltételrendszere, hatásmechanizmusainak komplexitása révén a területi fejlődés serkentője lehet, más gazdálkodási tevékenységeket is előmozdíthat, továbbá a társadalmi-kulturális és környezetvédelmi érdekeket is szolgálhatja.

A román kormány 2005-ben fogadta el a *Nemzeti Fejlesztési Tervet* (Planul Național de Dezvoltare 2007–2013; a továbbiakban: NFT). Az Európai Unióhoz történt csatlakozás lehetővé tette, hogy az EU költségvetéséből jelentős összegekkel (társ)finanszírozhatókká váljanak mindazok a programok, intézkedések, amelyek végső soron Románia és az EU-tagállamok közötti fejlettségi különbségek kiegyensúlyozását, az elmarradott térségek felzárkóztatását szolgálják. A 2006-os év során elkészültek a stratégiai fejlesztési dokumentumok: az agrárium és a vidékfejlesztés kérdését a *Nemzeti Stratégiai Vidékfejlesztési Terv* (NSVT), a kohéziós politika, területfejlesztés-régiófejlesztés kérdéskörét a *Nemzeti Stratégiai Referenciakeret* (NSRK) tárgyalja. A stratégiák megvalósításában a kormánynak koordinációs szerepe van, a felülről jövő célrendszerek az alulról jövő elképzeléseinek megvalósítását segíthetik elő.

NEMZETI FEJLESZTÉSI TERV ÉS TURIZMUS

Az NFT stratégiai víziójában egy versenyképes, dinamikus és fejlett Románia jelenik meg. Globális cél az ország és az EU-tagállamok közötti társadalmi-gazdasági fejlettségi különbségek minél gyorsabb leküzdése: 2013-ig az egy főre jutó GDP érje el az EU-átlag 41 százalékát. Ezt hivatott elősegíteni az NFT a maga stratégiai célrendszerével. A globális és specifikus célok elérését szolgáló intézkedéseket hat nemzeti fejlesztési prioritás köré csoportosították, amelyek aztán részstratégiák, alprioritások szerint strukturálódnak. A turizmus a *Gazdasági versenyképesség növelése és a*

tudásalapú gazdaságfejlesztése prioritás 1-es, a *Versenyképesség növelése a vállalkozások, főleg a Kis- és Közép-Vállalkozások (KKV-k) piacra jutásának javításával* elnevezésű alprioritásában jelenik meg (PND, 2005, 249.). Általános prioritás a nemzeti/országos turisztikai márka/brand megteremtése. A turisztikai KKV-k fejlesztése érdekében szükséges a turisztikai termékek és szolgáltatások promóciója a hazai piacon is. *A turisztikai infrastruktúrafejlesztési beruházások* végül is az NFT 6. prioritásának (*Az ország régiói közötti fejlettségi különbségek csökkentése*) 3-as alprioritásában *Regionális és helyi turizmusfejlesztés* cím alatt jelennek meg.

TURIZMUS

A NEMZETI STRATÉGIAI REFERENCIAKERETBEN

2006 áprilisáig elkészült az NFT-re támaszkodó *Nemzeti Stratégiai Referencia keret* című dokumentum, amelynek az a fő célja, hogy Románia gazdasági, társadalmi kohéziós és regionális politikáinak a stratégiai koncentrációját megerősítse, valamint az, hogy megfelelő kapcsolódást biztosítson az Európai Bizottság politikáival, főleg a gazdasági növekedést és munkahelyteremtést előtérbe helyező Lisszaboni és a fenntartható fejlődést szorgalmazó Göteborgi Stratégiával (National Strategic Reference Framework 2007–2013).

A *Nemzeti Stratégiai Vidékfejlesztési Terv* célkitűzéseit hét operatív program hivatott elősegíteni, s habár turizmusfejlesztési kérdésekkel elsősorban a *Regionális Operatív Programban* (a továbbiakban ROP) találkozhatunk, a többi operatív program is hozzájárul a turizmus feltételrendszerének javításához (Horváth, 2006). Románia imázsának és turisztikai kínálatának javítása szükségessé teszi a turisztikai körzetek és attrakciók fejlesztését. Az NSRK stratégiájában a *Kiegyenlített Területi Fejlődés Előmozdítása* fejezet fő célként a területi különbségek növekedésének megállítását jelöli ki, specifikus céljai között pedig szerepel a természeti és kulturális örökség védelme és hasznosítása is.

Az országos programozási folyamat áttekintéséhez a kormányzati szereplőknek, tanácsadó cégeknek, területfejlesztést kutatóknak természetesen ismerniük kell mindezen dokumentumokat. Azoknak, akik közvetlenül érdekeltek a turizmusfejlesztésben, elsősorban a programkiegészítő dokumentumok és a pályázati kézikönyv (*Ghidul solicitantului*) alapján dolgoz-

nak. Az alulról jövő fejlesztési elképzeléseket tartalmazó pályázati dokumentációknak azonban tükrözniük kell, hogy az egyéni projektcélok hogyan illeszkednek a közösségi, intézkedés- és programszintű célokhoz, hogyan támogatják azok megvalósulását.

FALUSI TURIZMUS ERDÉLYBEN

Románia Nemzeti Stratégiai Vidékfejlesztési Terve (PNSDR, 2007–2013) és az ennek operatív programjaként megjelenő Nemzeti Vidékfejlesztési Program (PNDR, 2007–2013) a falusi/vidéki turizmust olyan tevékenységi területként értelmezi, amely hozzájárul a vidéki munkahelyteremtéshez, a családok alternatív jövedelmeinek megteremtéséhez és a kistérségek vonzerejének növeléséhez. A turizmus és sajátosan a falusi turizmus hozzájárulhat az agrár- és élelmiszeripari termékek értékesítési lehetőségeinek bővítéséhez, érdeklődést ébreszt a kulturális és szabadidős szolgáltatások széles skálája iránt. De ehhez nyilván egyéni és közösségi beruházásokra, pénzügyi és szervezési erőfeszítésekre van szükség, szakképzésre és nevelésre, a marketingkommunikáció (promóció) és az értékesítési-elosztási (disztribúciós) kapcsolattrendszerek/hálózatok kiépítésére.

Erdélyben a falusi turizmus a kilencvenes évek közepe táján vált statisztikailag mérhetővé (Benedek–Dézsi, 2006; Horváth, 2003; Tacu-Glävan, 1999; Vofkori, 2004). De mivel ezt legtöbb esetben nem követte ugyanolyan mértékű attrakciófejlesztés, egyértelmű fejlődésről, „húzóágazatról”, „kitörési pontról” beszélni a falusi turizmus kapcsán egyelőre kissé túlzás. Talán ezzel is magyarázható, hogy az NSVT és NVP a vidékfejlesztési stratégiai beavatkozások 3. tengelye (*Életminőség a vidéki térségekben és a vidéki gazdaság változatossága*) célul tűzi ki a *turisztikai tevékenységek bátorítását*. Két másik intézkedésével összhangban szükségesnek tartja a munkahelyek számának növelését célzó gazdasági tevékenységek megtartását és tartós fejlesztését; kisvállalkozók bátorítását; a vidéki térségek vonzerejének növelését; a turisztikai létesítmények és attrakciók megteremtését, javítását, diverzifikálását; a vidéki infrastruktúra megteremtését, modernizálását; a térségek szociális, természeti és gazdasági környezetminőségének javítását; a vidéki kulturális örökség védelmét.

A turizmusfejlesztési támogatások szerepe gyakorlatilag az, hogy befolyásolja a turizmus rendszerének működését, beavatkozzon a spontán fejlődésbe (Lengyel, 2004; Michalkó, 2004; Horváth, 2005, 2006). Az NVP

több mint 2100 új fogadóstruktúra létesítését és több mint 500 fogadóstruktúra modernizálását irányozza elő a 2007–2013-as időszakra, mintegy 837 millió eurós összberuházással (figyelembe véve a társfinanszírozási szabályokat) – aminek 54 ezer férőhelyet, mintegy hétszáz turisztikai információs központ és turistajelzés-kialakítási akciót, hétszáz faluturisztikai termékfejlesztési és marketingakciót kell eredményeznie. Ahhoz, hogy mindez megvalósulhasson, nyilván a pályázási kedv és a helyi turizmusfejlesztési koncepciókba, stratégiákba illeszkedő projektkezdeményezésekre van szükség.

Míg az egyetemeken zajló, falusi turizmussal, vidékfejlesztéssel, területfejlesztéssel kapcsolatos kutatások (Benedek–Dézsi, 2006; Gábos, 2005; Kovács, 2003; Petrea, 2004; Ráduly, 2006; Tacu-Glävan, 1999) a turizmus működésének és a támogatási rendszerek esetleges befolyásának, a piaci trendek és a szereplők alkalmazkodásának, a turizmus szociokulturális, környezeti és gazdasági hatásainak, a területi különbségeknek a vizsgálatára fókuszálnak, addig a kutató és tanácsadó cégek a fejlesztési folyamatok aktív szereplőivé válnak. A tanácsadó cégek piaci érdeke az, hogy megrendelésekhez jussanak az önkormányzati, vállalati, részben a civil szférából. A tudásalapú gazdaság szereplőiként azt a menedzsmentszemléletet és módszertant tudják értékesíteni, ami a fejlesztéspolitika cél-, eszköz- és intézményrendszeréhez, a piaci trendekhez igazítja a területi közösségek stratégiai elképzeléseit és konkrét projektcelkitűzéseit. Mindehhez azonban integrálni kell a turizmus *területi* és *ágazati* szemléletű megközelítéseit (Horváth, 2003, 2005). A fejlesztéspolitikai dokumentumokból a területi szemlélet érezhető ki, amely komplexebben közelít a turizmus kérdésköréhez. Ugyanakkor ahhoz, hogy a turizmusfejlesztési támogatások beválthassák a hozzájuk fűzött reményeket, a vállalkozói szféra ágazati szemléletét, a versenyképességre, piacképességre való törekvést is szem előtt kell tartani. A támogatási feltételek kialakításánál ezt úgy érvényesíti, hogy a projektekhez esetenként megvalósíthatósági tanulmányt, marketingtervet is tartalmazó üzleti tervet kell csatolni, amely alapján a bírálók életképesnek és a támogatás megszűnte után is fenntarthatónak ítélik a projekteket.

Hogy a minőségi szálláshelyek és vendéglátóegységek önmagukban még nem fognak jelentős kereslet- és forgalomnövekedést eredményezni, azzal a programozók is tisztában voltak, ezért, örvendetes módon, olyan támogatási célrendszert alakítottak ki, amely a nonprofit szektor számára az *att-*

rakciófejlesztést is lehetővé teszi. Végül is az adott turisztikai termékek (kulturális, öko-, aktív, falusi stb. turizmus) fejlődésének lényegét a vonzerő képezi, még akkor is, ha a pénzügyi haszon nem az attrakciók működtetőinél csapódik le, hanem sokkal inkább a vendéglátóknál. S ha majd azok a forgalomnövekedés után még hajlandók is lesznek adózni, akkor a turisztikai adóbevételek visszafordíthatókká válnak az attrakciók fenntartására (egy racionálisan és átláthatóan működő államigazgatási gyakorlat mellett).

A FALUSI TURIZMUS ERDÉLYI SAJÁTOSSÁGAI

A falusi turizmus alapvetően a térspecifikus turisztikai termékek közé tartozik. Kínálati oldalról nézve a falusi településeken található lakóingatlanok gazdasági hasznosítása azáltal válik lehetségessé, hogy a *falusi környezet* településen belüli és a település határában, külterületén található *természetes* és *kultúrtáj* értékei vonzerővé válnak, élményhordozó jellegűknél fogva attrakcióvá fejleszthetők. A falusi turizmus magját alkotó vonzerőbe beleértendő a *települési közösség*, annak mindennapjai és ünnepei, életmódja, hagyományai, egyszerűen szélesebb értelemben vett – szellemi és anyagi, gazdálkodási – kultúrája. Igaz ugyan, hogy a szabadidős tevékenységkínálat változatossága és egyedisége a döntő a termék versenyképességében, értékesíthetőségében, de épp azért, mert a helyben maradó bevételek legnagyobb hányada az elszállásolásban és étkeztetésben valósul meg, leszűkítetten és tévesen sokan a falusi szállásadást, fizetővendéglátást falusi turizmusként értelmezik.

Az erdélyi és székelyföldi turizmusba bekapcsolódó magyar kisebbségiek vállalkozásainak piaci magatartására sok esetben jellemző a kizárólagosan magyarországi piacra való orientáció, aminek nagyon is kézenfekvő magyarázatai vannak (közös nyelv, közös kultúra, sokrétű kapcsolatrendszer, nyelvtudás, szemlélet stb.) (Sebestyén, 2006; KPMG 2006). A falusi szálláshelyeken megvalósuló forgalom jelentős része a magyarországi utazásszervezők csomagútáinak, a „kulturális körutazások”, „szomszédolás” termék kategóriák adott időpontokhoz kapcsolódó szervezett programjainak köszönhető. Kérdéses azonban, hogy milyen szerep hárul ebben a magyarlakta régiók falvainak szálláshelyeire. Kínálati oldalról nézve a szervezett erdélyi körutazások a falusi szálláshelyek számára értékesítési csatornát jelentenek, de ha az adott faluban a csoportok csupán a szálláshelyeket, a félpanziós étkezést veszik igénybe, akkor csak részlegesen lehet falusi turiz-

musról beszélni. Abban az esetben, ha a turistacsoportok tagjai közül egyesek később egyéni szervezésben, kisebb társaságokkal visszatérnek, még mindig nem falusi turizmusról, hanem inkább falusi fizetővendéglátásról beszélhetünk. Ha viszont akár az autóbusszal érkező nagyobb, illetve személygépkocsikkal érkező kisebb csoportok egyszerűen csak üdülnek a falusi portán, vagy pedig részt vesznek a falusi közösség eseményeiben, tevékenységeiben, akkor már valóban a komplex falusi turisztikai termék fogyasztóivá válnak. Hogy mi kell mindahhoz, hogy a fizetővendéglátásból valós falusi turizmus alakulhasson ki, azzal a témával kapcsolatos szakkönyvek és a panzióvezető-képző tanfolyamok tananyagainak sokasága foglalkozik (Petrea, 2000; Kulcsár, 2004; Gál, 2006; Gheorghiu, 1998). Itt elég csak annyit hangsúlyozni, hogy a falusi turizmus területén is szükség van termékfejlesztési erőfeszítésekre, hangsúlyozva, hogy „a falusi turizmus olyan *közösségi alkotás*, amelyben a kihasználatlan, sok esetben értéktelennek tűnő erőforrások feltárása, piacképesé tétele, értékesítése a helyi társadalom összefogásával valósul meg” (Michalkó, 2007. 167.).

A falusi turizmus piacképes terméké fejlesztése azért is közösségi alkotás, mert külön-külön az egyes vendéglátók nehezen tudnak egyrészt a piacra betörni (a hatékony marketingmunka költségessége okán is), másrészt egy-egy családi vállalkozás, egy-egy porta mindig szegényesebb kínálatot tud felmutatni, mint egy olyan csoportosulás, együttműködés, amelyben a szálláshely, a szabadidős tevékenységkínálat elég változatos tud lenni és méretgazdaságosan tud működni. Például a falusi/vidéki tér természetközelsége, eredetisége a lovaglás, kerékpározás, horgászat, ökotúrák, kalandtúrák, kézműves mesterségek kipróbálása számára kedvező feltételeket kínálhat, de egy-egy szakosodott üzleti vállalkozás jövedelmezősége akkor biztosítható, ha több szálláshely vendégkörét is kiszolgálja, a szállásadónak pedig nem kifizetődő egyszerre több szabadidős szolgáltatást (szakosodott idegenvezetést, animációt) kitanulni, a főállású munkahely mellett sok esetben nem is lenne lehetőségük rá.

Azokban az erdélyi, székelyföldi falvakban, ahol a turizmus látszólag fejlődik (Torockó, Kalotaszentkirály, Csernakeresztúr, illetve Farkaslaka, Tibód, Bögöz, Zetelaka, Csíkrákos, Gyergyószárhegy, Gelence stb.), sokrétű hatásoknak, folyamatoknak lehetünk tanúi. Lassacskán érezhető, hogy a szervezett csoportos kulturális körutazások szálláshely-szolgáltatói (cso-magelemei) önálló és valódi faluturisztikai termék kialakítása felé mozdul-

nak el, azzal együtt, hogy a piaci célcsoportjaik is változnak. A helyi hálózatok felbomlanak és átalakulnak, sokszorozódnak, egyéni vállalkozások is beindulnak, bővíteni próbálják szolgáltatáskínálatukat, másfajta együttműködések alakítanak ki.

Megállapítható, hogy a romániai magyar társadalom sajátos kisebbségi szerveződése rányomta bélyegét a turisztikai kisvállalkozásokra, elsősorban a falusi turizmus területén, a testvér-települési kapcsolatok konjunktúrát képeztek a falusi vendéglátás fokozatos formalizálódásának (Gábos, 2005). A magyarországi utazásszervező piac szereplői óvatosan nyitottak az Erdélybe való utaztatásra, egyre nagyobb beáramlást idézve elő. Az Erdélybe való utazás *mássága* (Sebestyén 2006) egy piaci rést (*etnikai* turizmus) biztosított a magyar turisztikai vállalkozásoknak, de a kezdeti lelkesedés mellett (amely szemet hunyt az amatőrizmussal járó hibák fölött), egyre erősödik a minőség, a kiszámíthatóság iránti igény. Amint a magyarországi román turisztikai külképviselet megrendelésére készült piackutatási tanulmányból kiderül, egyik elgondolkodtató fejlemény az, hogy az utazásszervezők egy része már inkább előnyben részesíti a városi, üdülőhelyi szállodákat a falusi családoknál, faluturisztikai panzióknál való elszállásolás helyett (KPMG, 2006). Ezzel együtt a több éve a piacon jelen levő vállalkozások, még Székelyföldön is, egyrészt a Magyarországról érkező, Erdélyt már ismerő saját szervezésű kiscsoportok felé orientálódnak, másrészt a nyelvi kompetenciák javulása és a szemléleti akadályok, idegenkedés feloldódása nyomán más külföldi és főleg a hazai román vendégkör felé is nyitnak.

Míg a romániai falusi turizmus célpiacain a nyugati, a hazai és részben a moldovai köztársaságbeli turisták játszanak szerepet, addig az erdélyi és székelyföldi kisebbségi vállalkozások az etnikai turizmus konjunktúráját értékesítik. Ennek a keresleti meghatározottsága a nemzeti öntudat, összetartozás, a határon túli magyar közösségek és a magyar kulturális örökség megismerése. A nem magyar kulturális örökség és a természeti látványosságok iránti érdeklődés azonban lassan feloldja az etnikai meghatározottságot, kisebbségi közvetítéssel lehetőség nyílik a román kultúra megismerésére, ami nyilvánvaló egzotikumokat hordoz a magyarországi turisták számára. Az erdélyi falusi turisztikai szolgáltatók tehát egyfelől egy etnikai jellegű kulturális turizmusra támaszkodhatnak, ugyanakkor az *etnicitást* a hazai, a román piacon is érvényesíthetik mint másságot, sajátosságot és értéket. A belföldi piac felé nyitás gazdasági szükségszerűség is, de ugyan-

akkor az interkulturális csere akár a kisebbségpolitikai törekvések szélesebb társadalmi elfogadottságát is erősítheti közép- vagy hosszú távon.

IRODALOM

- Benedek József – Dézsi Ștefan: *Analiza socio-teritorială a turismului rural din România din perspectiva dezvoltării regionale și locale*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006. 147.
- Gábos Edit: *A fenntartható faluturizmus feltételei. Összehasonlító elemzés a turizmus zetelaki és ördöngösfüzesi állapotáról*. Magyar Kisebbség, 2005. 3–4. 315–328.
- Gál Ödön (szerk.): *Agroturisztikai vállalkozó szakképző tanfolyam. Tanulási útmutató*. Romániai Magyar Gazdák Egyesülete – Udvarhelyszéki Magyar Gazdák Egyesülete, Székelyudvarhely, 2006. 277.
- Gheorghiu, Ovidiu (szerk.): *Îndrumar pentru turismul rural*. Rentrop & Staton, Buc., 1998. 120.
- Horváth Alpár: *Délkelet-Erdély térségi turizmusfejlesztésének kihívásai Románia Nemzeti Fejlesztési terve tükrében*. In: *Fejlesztés és képzés a turizmusban*. A II. Országos Turisztikai Konferencia közleményei. Pécs, 2006. október 12–13. PTE Természettudományi Kar Földtudományi Intézet (CD-kiadvány), 2006. 10.
- Horváth Alpár: *A holisztikus szemlélet érvényesítése a turizmus területi tervezésében*. In: *Évkönyv 2004–2005*. I. kötet. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, 2005. 336–345.
- Horváth Alpár: *Turizmus*. In: Horváth Gyula (szerk.): *Székelyföld*. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2003. 254–278.
- KPMG Tanácsadó Kft.: *România perceptură de Ungaria, ca destinație turistică. Tendințele de călătorie ale turiștilor maghiari*. Raport final, 31 martie 2006. (Studiu realizat pentru Biroul de promovare a turismului românesc din Budapesta), 56.
- Michalkó Gábor: *A turizmuselmélet alapjai*. Második, javított kiadás. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2007. 218.
- National Strategic Reference Framework 2007–2013* (Draft), Government of Romania, april 2006, 222.
- Kovács Dezső, dr.: *A falusi turizmus hagyományai*. Mezőgazda Kiadó, Bp., 2003. 224.
- Kulcsár Tamásné, dr.: *Falusi turizmus-ismeretek*. B+V Lap- és Könyvkiadó Kft., 2003. 269.
- Lengyel Márton: *A turizmus általános elmélete*. Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája – Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző, Bp., 2004. 525.
- Petrea, Rodica – Petrea, Dan: *Turism rural*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.172.
- Uő.: *Turism rural in Munții Apuseni*. Editura Universității Oradea, Oradea, 2004. 183.
- Planul Național de Dezvoltare 2007–2013*. Guvernul României, 378.
- Planul Național Strategic de Dezvoltare Rurală 2007–2013*. Guvernul României, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, 109.
- Programul Național de Dezvoltare Rurală 2007–2013*. Guvernul României, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, 607.
- Puczkó László – Rátz Tamara: *A turizmus hatásai*. Aula Kiadó, Bp., 2001. 482.
- Regional Operational Programme 2007–2013*, Government of Romania, Ministry of Development, Public Works and Housing, june 2007, 252.

Erdélyi Magyar Adatbank

- Ráduly István: *Turismul rural în Depresiunea Târgu Secuiesc*. Ed. Universităţii Lucian Bălaş, Sibiu, 2006, 318.
- Sebestyén Adrienne: „Erdélybe utazni más”. *A magyar turisztikai irodalom Erdély-képe*. – Feischmidt Margit (szerk.): *Erdély-(de)konstrukciók*. Tanulmányok. Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest – Pécs, 2005. 51-67.
- Tacu, Alexandru Puiu – Glăvan, Vasile: *Turismul rural românesc. Actualitate și perspective*. Ed. Pan Europe, Iași, 1999. 216.
- Vofkori László: *Falusi turizmus Erdélyben*. MTA Társadalomkutató Központ, Bp., 1998. 139.
- World Tourism Organization: *A fenntartható turizmus fejlesztése: irányelvek a turizmus tervezőinek és szervezőinek*. Geomédia Kiadói Rt., Bp., 2000. 185.

Bíró A. ZOLTÁN
VIDÉKFEJLESZTÉS:
KÉNYSZER VAGY ESÉLY?

[Vákát oldal]

Közéletben, szakmai fórumokon gyakran hallani, hogy a vidéki térségekkel foglalkozni kell. Ez a törődés pedig mindenekelőtt a lemaradások behozását, az életkörülmények javítását, a hátrányos helyzet fokozatos felszámolását jelenti. Az ilyen megközelítésekben a „vidék” szóhoz elsősorban negatív jelentéstartalmak társulnak, a vidékfejlesztési munka pedig úgy jelenik meg mint szükségszerű, kényszerű fejlesztési lépések sorozata, amelyek elmulasztása esetén a vidéki térség kiürülhet, a lakosság elvándorolhat, az intézmények megszűnhetnek. Az idézett gondolatmenetek mögött rendszerint az az előfeltevés áll, hogy a vidék nem tud mit kezdeni magával, a vidék szegény, erőforrásai hiányosak, ezért foglalkozni kell vele, úgymond „meg kell oldani a vidék problémáját”.

Ami ennek a megközelítésnek a tényszerű megállapításait illeti, azzal nem lehet vitatkozni.

A vidéki térségek – különösen a posztszocialista régió rurális térségei – valóban szegények, valóban a további eljelentéktelenedés fenyegeti őket, valóban fejlesztésre szorulnak. De azzal a fejlesztési szemlélettel, hogy a vidék egy „megoldandó feladat”, már érdemes vitába szállni. Elsősorban azért, mert az ilyen „technológiai” szemlélet a fejlesztési munka során a vidéki térséget csak átalakítandó „tárgynak” tekinti. Olyasvalaminek, amire jelen formájában nem lenne szükség.

Miközben a vidék fejlesztésének, átalakításának szükségességét senki nem vitatja, sőt kimondottan sürgető feladatnak tartja, érdemes alaposabban mérlegelni egy másfajta, fokozatosan teret hódító szemléleti megközelítést is. Azt a megközelítést, amely a rurális vidéket nem negatív jelzőkkel körülbástyázott és átalakítandó tárgynak, hanem sajátos értékekkel rendelkező „partnernek” tekinti, s amely a vidékfejlesztési feladatokban nem terhes kényszert, hanem vonzó lehetőséget lát. Ez a szemléletváltás már megjelenik az Európai Unió vidékfejlesztési politikájában, s célkitűzésként a romániai fejlesztési tervekben is szó esik róla. A szemléletváltás mögött elsősorban az áll, hogy utóbbi időszakban egyre fokozódó mértékben értékelődik fel a „természetes” életkörnyezet és életvezetés, a tiszta környezet, a csend és a jó levegő, a kézi- és a természetes termék, az életvezetés természetközeli formája. Mindebben nem kis szerepet játszik az a fölis-

merés, miszerint a társadalmi tőke, a közösségi identitás egyben gazdasági tőkeként is funkcionál. Azt tapasztalhatjuk, hogy a globalizációs kihívások és kínálatok, miközben egyfelől rendkívüli módon kitágítják a mobilitási, kapcsolatteremtési és közösségszervezési lehetőségeket, gyakorlatilag fől-számolják az egyetlen fizikai térhez és egyetlen közösségi identitáshoz való kötöttség kényszerét, másfelől viszont kialakítják a valamilyen fizikai térhez való tartozás egyre erősödő igényét, s ebben a folyamatban a vidék, mint sajátos értékekkel és lehetőséggel rendelkező entitás, egyik választható alternatívaként jelenik meg.

A székelyföldi, Hargita megyei korai vidékfejlesztési kezdeményezések egyik sajátos vonását jelentette az, hogy az ezzel a feladattal foglalkozó társadalmi szereplők – természetesen inkább ösztönösen, mintsem tudatosan – ezt a többnyire rurális térséget fejleszthető, gazdagítható „értéknek” és nem lecserélendő, megváltoztatandó „tárgynak” tekintették. Ebben kétségkívül szerepet játszott az is, hogy az első vidékfejlesztési kísérleteket (a Csomád-Bálványos kistérségi fejlesztés megalapozása a kilencvenes évek közepén) a térségi természeti értékek iránt mélyen elkötelezett szakemberek indították. Meghatározó szerepe azonban vélhetően annak volt, hogy az 1990-es évek végén induló, az Európai Unió vidékfejlesztési politikáját és módszertanát alapul vevő vidékfejlesztési munka tulajdonképpen térségi társadalomkutatásokra alapozhatott, akár azt is mondhatnánk, hogy térségi társadalomtudományi kutatásokból nőtt ki. Mégpedig olyan kutatásokból (elsősorban a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja keretében végzett kutatási programok révén), amelyek a kulturális antropológia módszereivel a helyi és kistérségi közösségek, a családi háztartások működéséről alkottak „képet”. Éppen ezért természetesnek tekinthető, hogy a vidékfejlesztési menedzserek felkészítését célzó első szakmai képzési programban, a tizennyolc Hargita megyei kistérség megalapítását és koordinációját előkészítő munkában (ezt a folyamatot Hargita megye önkormányzata kezdeményezte és támogatta) a térségi ismeretekre és adottságokra, a térségi értékekre alapozott vidékfejlesztési munka kapott prioritást. Mint ahogy az sem véletlen, hogy a Sapientia – EMTE keretében Csíkszeredában indított szociológia-vidékfejlesztés szakon a társadalomtudományi alapozó képzés mind a mai napig meghatározó szerepet játszott.

A kulturális antropológiai munka a vizsgált társadalom/közösség működési módjának, értékrendszerének, formális és informális intézményrend-

szereinek tudomásulvételét evidenciának tekinti, és ezt a szempontot az antropológiai alapozottságú vidékfejlesztési munka szemlélete és módszertana is igyekszik érvényesíteni. Mindez nem a változás és változtatás (a helyi fejlesztés és a vidékfejlesztés) lehetőségeinek korlátozását jelenti, hanem csupán annak a törekvésnek a folyamatos érvényesítését, amely a fejlesztés tartalmát, irányát, időbeli lefutását nem külső normatív elvárásokból, hanem a szóban forgó közösség vagy térség pozitív adottságaiból vezeti le, elsősorban a helyi szereplők jelentős szerepvállalása révén. Ebben a szemléleti paradigmában a fejlesztés nem „cserét”, hanem sokkal inkább „kiteljesedést” jelent.

Az 1999–2000-ben intézményesült vidékfejlesztési munkában a Hargita megyei önkormányzat, a tizennyolc hivatalosan is megalapított kistérség, valamint az egyetemi szintű vidékfejlesztési képzés mellett sok más civil és intézményi szereplő játszott fontos szerepet. Fejlesztési pályázatok, szakmai kiadványok, helyi kezdeményezések, szakmai rendezvények hosszú sora jelzi, hogy a vidékfejlesztés szemlélete és módszertana ebben a térségben az elmúlt évtizedben sokszereplős társadalmi gyakorlattá vált. Ez a folyamat, bár kisebb léptékben, de teret hódított Kovászna megyében – itt a prefektúra szabályozó tevékenysége több évvel vetette vissza a kistérségek jogszerű működését – és Maros megyében is. Ma a székelyföldi térségben a vidékfejlesztési munka a térség egyik meghatározó működési módja. Az ezen a téren elért eredmények közzététele, e folyamat társadalmi hasznosságának összesítő értékelése sajnos várat magára, de ez mit sem von le ennek a sokak által végzett munkának a rendkívüli értékéből.

Azt gondolom, hogy a bevezető mondatokban jelzett szemléletváltás, amely a vidéket kiemelt fejlesztési lehetőségként kezeli, nagyon jókor jön a székelyföldi térségben dolgozó vidékfejlesztők számára, legyenek azok intézmények vagy személyek, menedzserek, oktatók vagy éppen önkormányzati vezetők. Ez a szemléletváltás új lendületet adhat, és új cselekvési lehetőséget kínál a vidékfejlesztés és a térség iránt elkötelezettek számára. A következőkben két folyamatra szeretném röviden felhívni a figyelmet. Ma már mindkettő jelen van a térségben, egyelőre inkább kezdeményezésként és lehetőségként.

1) A Sapientia – EMTE Csíkszeredai Társadalomtudományi Tanszékén immár hét éve zajló szakirányú egyetemi képzésnek és a sokféle térségi munkának köszönhetően ma jelentős a térségben azoknak a szakértőknek

a száma, akik képesek arra, hogy a vidék és az EU „nyelvén” egyaránt beszéljenek, akik jártasak a térségi értékek feltárásában, s akik a vidékfejlesztési munkát professzionális szinten tudják művelni. Bár nincsenek együtt fizikai értelemben (egyenként más és más településen vagy intézményben dolgoznak), az IT technológia, a fejlesztéspolitikai nyelvezet révén könnyen és gyorsan megtalálják egymást, s rövid idő alatt befolyásos szakmai csoporttá szerveződhetnek. Ezeknek a szakértőknek a száma a következő években tovább fog növekedni, és várhatóan olyan sajátos szakmai réteg áll össze (ez az úgynevezett *projekt-elit*), amely erős kapcsolatai és versenyképessége révén a térség egyik meghatározó társadalmi csoportja lesz. A székelyföldi térség majdani versenyképessége nagymértékben függ attól, hogy a térségi vidékfejlesztési munka milyen projekt-elitet termel ki, s ez hogyan találja meg a helyét a térség „hagyományos” elitscsoportjai között.

2) A térségi vidékfejlesztési munka másik nagy továbblépési lehetősége a fejlesztési stratégiák készítéséhez kapcsolódik. Ez a folyamat ma még az elején tart, a közép- és hosszú távú helyi, térségi stratégiai gondolkodás csak fokozatosan nyer teret. Az alapvető kérdés ezzel kapcsolatban az, hogy a következő években milyen számban, milyen minőségben készülnek lokális vagy kistérségi fejlesztési stratégiák. Egyáltalán nem mindegy, hány önkormányzat jön rá arra, hogy ilyesmire egyáltalán szükség van. De ennél jóval fontosabb a fejlesztési stratégiák minősége. Ma is készülnek ilyenek, de jelentős részük számítógépen rövid idő alatt összerakott termék, amelyekből nem lesz önkormányzatok által elfogadott és következetesen érvényesített fejlesztési dokumentum. Csak kevés példa van még olyan fejlesztési stratégiákra, amelyek a szakmai igényesség alapján, a helyi szereplők tényleges bevonásával, velük egyetértésben készülnek, s amelyek helyi vagy kistérségi szinten valóban „törvényé” válnak. Biztató, hogy ma már ez utóbbi változatra is van reális igény. A Sapientia – EMTE keretében Csíkszeredában működő Vidékfejlesztési és Szaktanácsadási Központ többek között a Hargita megyei Varságnak, Maroshévíznek, Galócásnak, a Kovászna megyei Bölönnek, több gyergyói községnek (összesen tucatnyi településnek) készített ilyen fejlesztési stratégiát. A tapasztalat azt mutatja, hogy minden egyes ilyen helyi stratégiakészítési folyamat egyben nagyon jelentős, helyi szinten fordulatot eredményező beruházás is. Olyan sajátos tudástranszferfolyamat, amely az adatgyűjtés és információkezelés, a kapcsolattartás, a helyi szintű együttműködés, a társadalmi részvétel új technikái révén mint-

egy helyzetbe hozza rurális térségben is a szakmai tudást, az integrált megközelítést, a fejlesztés stratégiai szemléletét. Természetesen csak ott történik ez így, ahol a helyi közösségbe érkező külső szakértők a feladatukat valóban komolyan veszik, kellő mennyiségű időt és energiát fordítanak a munkára, s ugyanakkor a helyi szereplőket ténylegesen partnerré tudják tenni, ugyanakkor a stratégiai fejlesztés szükségességét és alapelveit a helyi résztvevők végérvényesen elfogadják. Ahol nem ez történik, ott a fejlesztési stratégia csupán kirakatba tehető dokumentum marad.

Ma még a székelyföldi térségben viszonylag kevés ilyen eredményes tudástranszfer-folyamatról tudunk. De ez nem lebecsülendő eredmény, hiszen ennek a térségnek a községeiben a saját elgondolásokból és igényekből kiinduló, helyi adottságokra alapozó fejlesztést sok évtizede nem gyakorolták. S különösen nem azt a formáját, ahol a kívülről megszerezhető forrásokat a helyi vállalással kell eredményesen és átláthatóan összehangolni. Az ország EU-csatlakozása minden kétséget kizáróan föl fogja gyorsítani ebben a térségben is a vidékfejlesztési folyamatot. Azt azonban látni kell, hogy a vidékfejlesztési szakértők munkáján, szakmai felkészültségén és korrektségén nagyon sok múlik majd. Csak az a vidékfejlesztési szakmai szolgáltató tevékenység lesz eredményes, amely a helyi közösségekkel való partnerségre, a stratégiai fejlesztés szemléletének és módszertanának transzferjére is vállalkozik.

Az internetes világ egyik legújabb metaforája és gyakorlata a „megosztás”, a „csere” – legyen szó zenéről, videoanyagokról vagy éppen információról. Csak bízni tudunk abban, hogy a volt posztszocialista térség vidékfejlesztési gyakorlatában is teret hódít a tudás megosztása. Az a szemlélet és gyakorlat, amely a helyi adottságot, a helyi igényt, a helyi szerepvállalást a szakértői tudással egy szinten kezeli – és fordítva. S mindezt nem csupán hangoztatja, hanem úgymond bele is megy a cserébe. Egyre bizonyosabbnak látszik, hogy a vidék önmagában nem jelent esélyt, de nem jelent esélyt önmagában az átalakító, felemelő szakmai igyekezet sem. A két pólus közti közeledés megindult, úgymond „a levegőben van”, a kontextus pedig kedvezőnek mutatkozik. A felelősség nagyobb része azonban – erről sem szabad megfeledkezni – a szakmai oldalon van.

RODICS GERGELY
TELEPÜLÉSKÉP-FEJLESZTÉS
A POGÁNY-HAVAS KISTÉRSÉGBEN

[Vákát oldal]

Az 1990-es politikai fordulat után a Székelyföldön is a vidéki települések nagy része visszafordult egy korábbi, zárt és önellátásra berendezkedett gazdálkodás irányába. Pár év alatt egyes személyek meggazdagodtak – és ez a korábbi közösségeiktől való bizonyos fokú elkülönülésüket, individualizálódásukat eredményezte –, miközben mások (sokan) továbbra is a létfenntartásukért küszködnek. A meggazdagodással járó status quot a feltűnő módon átalakított vagy újonnan épített lakóház jelezte. A városból kiköltözők, illetve a hosszabb külföldi munkáról hazatérők is eltérő ízlésvilágukkal fejezték ki mentalitásváltásukat. Az új épületek túlnyomó részén jóformán semmi sem utal a több százéves építési hagyományokra, a székely-, illetve a csángó-magyar építkezési kultúra 21. századi továbbfejlesztésére.

Hosszú távon ez akkor üt vissza, ha a kistérség falvai a mezőgazdaság csökkenő jövedelmezőségét pótolandó kedvező turisztikai adottságaikat szeretnék kihasználni. A nyugat-európai turisták ugyanis „nem vevők” a lila, narancssárga vagy rózsaszín kacsacsőrű épületekre. A tradicionális, tájba illő településkép az, ami miatt visszatérnek, illetve amiért másoknak is ajánlanak egy-egy faluturisztikai célpontot.

Természetesen nem gondoljuk, hogy az új, vagy felújított épületek ne feleljenek meg a kor követelményeinek a komfort, a megjelenés vagy a méret szempontjából. Javaslatunk sokkal inkább az egységes, hangulatos, a helyben lakók és a turisták számára egyaránt vonzó és élhető településkép kialakítására irányul.

Valamely település képe pontosan jelzi az ott élők mentalitását, ugyanakkor hosszú időre meghatározza, befolyásolja az emberek identitását és lakóhelyükhöz kötődő érzelmeiket. Ezért úgy gondoljuk, hogy a településkép tudatos alakításába be kell vonni a helyi lakosság minél szélesebb körét, hogy felismerjék és tudatosan, egymás szempontjait figyelembe véve formálják saját és településük jövőjét.

A *településkép-védelem* célja a települések arculatának megőrzése és fejlesztése: a) a régi, karakteres épületek, házsorok megvédése; b) a közterületek fejlesztése; c) a településkép-védelmi szabályozás kialakítása; d) a szabályozás végrehajtásának biztosítása; e) a „*modern székely ház*” típus-

terveinek kialakítása: modern építészeti irányzatok harmonizálása a székely építési kultúra hagyományaival.

A továbbiakban arról számolnék be, hogy milyen eredménnyel járt egy ilyen kísérlet a Pogány-havas Kistérségben.

A Társulás hét község – Csíksomlyó, Csíkpálfalva, Csíkszentmihály, Csík-szépvíz, Gyimesfelsőlók, Gyimesközéplók és Gyimesbükk – összefogásából jött létre 1999-ben. Gyimesbükk Bákó megyéhez, a többi település Hargita megyéhez tartozik. Minthogy egy-egy község több falut is felölel, összesen 33 kistépelüléssel, illetve településszettel számolunk, amelyekben mintegy 23 000 lakos él. Ezek 36 százaléka székely, 64 pedig gyimesi csángó.

Munkánk *település-előfelmérésekkel* kezdődött. Vagyis a települések épületállományának művészettörténeti dokumentálásával (inventarizáció), illetve tizenöt régi épület részletes építészeti és telekhasználati felméréssel. A prioritásokat a Kós Károly Egyesüléshez tartozó három csíkszeredai építész (Bogos Ernő, Köllő Miklós, Tövissi Zsolt), illetve a Kistérség vezetője állapította meg. A 2007 és 2008 nyarán végzett munkával egy időben zajlott a kistérség településképvédelmi stratégiájához szükséges terepmunka, szakemberek és diákok bevonásával. Ennek részesei voltak a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (Magyarország), az ELTE, valamint a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem művészettörténészei, továbbá a Szent István Egyetem Ybl Miklós Főiskolai karának településmérnök hallgatói. Összesen negyven fő. A településmérnöki hallgatók szakmai vezetője, Reischl Gábor tanszékvezető – a kötelező egyetemi terepgyakorlat megszerzéséért és finanszírozásáért „cserében” – elvállalta a Pogány-havas Kistérség turisztikai szempontú településképvédelmi koncepciójának kidolgozását. Ezt követően kiállításokat szerveztünk a településeken: 100x60 cm-es tablókön mutattuk be a település-felméréseken készült fényképeket, a szakértők szakmai kommentárjaival feliratozva. Nyomatott szórólapokat is osztottunk. A kiállítást három hétig lehetett megtekinteni. Aztán az anyag egy részét állandó kiállításként az önkormányzat épületében, az iskolában vagy a kultúrházban helyeztük el. Ezek a rendezvények lehetőséget nyújtottak egy, a témával kapcsolatos lakossági tájékoztató megtartására is.

Településképvédelmi terv elkészítése. Ez a program hosszú távú céljai elérésének talán legfontosabb eleme. A jelenlegi állapot bemutatásából kiindulva meg kell fogalmazni egy olyan javaslatcsomagot, ami az önkormányzat, illetve a *Településképvédelmi tanácsadó testületek* szakmai út-

mutatójául szolgálhat. Ez a 20–30 oldalas dokumentum nagyon hasznos része az átdolgozandó *településrendezési terveknek* (PUG) is.

Településkép-védelmi tanácsadó testületek felállítása. A települési arculat formálói végső soron az ott lakók, ott építkezők. Ezért kulcskérdés a lakosság bevonása a településkép-védelmi ügyekbe. Ehhez rendszeresített megbeszéléseket kell folytatni azokkal, akik új ház építését, vagy a meglévő ház, kerítés, csűr stb. felújítását, átalakítását tervezik. A testület három-négy főből áll. Tagja a polgármester, a települési építész, egy külső szakember (építész, településmérnök, stb.) és egy-két helyi véleményformáló személy. Ha van települési ügyekkel foglalkozó civil szervezet, az is tag lehet.

Egy ilyen testület működésének köszönhetően az építetők van akitől jó tanácsot, megvalósítható ötletet kapniuk már a tervezés korai fázisában, így nagyobb konfliktusok elkerülésével érhető el, hogy az épületek stílusa a faluképbe illeszkedő módon alakuljon ki. A külső építész bevonása nem csupán a jó szakmai színvonalat szavatolhatja, de leveheti az önkormányzati dolgozók, illetve a polgármester válláról az esetleges konfliktusok terhét.

Típustervek kidolgozása. A „modern székely ház” típusterveinek kialakítása céljából a Marosfői Népfőiskola és a Kós Károly Egyesüléssel összefogva pályázatot hirdettünk. Ennek köszönhetően tizenegy építészeti műhelyben – husz építész közreműködésével – tizenegy-tizenegy tervek készült el belterületi lakóházak és gazdasági épületegyüttesek számára. Elgondolásaink szerint ezeket – a módosított változataikkal együtt – színes kiadványban jelentetjük meg, ugyanakkor egy sor kifüggeszhető, nagy formátumú pannó is készülne ötletadónak, kedvcsinálónak.

A Kós Károly Egyesülés szerepe. A „tanácsadó építész” szerepköre már ismert gyakorlat Magyarországon, de Romániában ez szervezeten még nem jelent meg. A tanácsadó építész annak a testületnek a tagja, amelyről fentebb szövegtünk, és tulajdonképpen a települési főépítész hiányát pótolja, vagy annak munkáját segítheti. Nos, ebben számíthatunk a Kós Károly Egyesülés tagjaira.

Biztató jelek. A rendszeres jelenlét, a folyamatos kapcsolattartás már kezdi meghozni első gyümölcseit. A falujárások során megismerkedtünk néhány értékes épület tulajdonosával. A velük folytatott beszélgetések alapján várható, hogy néhány értékmegőrző felújítás és átalakítás megtörténjen.

Az egyik ilyen megállapodás Csíkszépvíz egyik fontos helyén, a csengettyű mellett álló, 1799-es székelykapu mögötti szép, régi parasztház új tu-

lajdonosával történt. A tulajdonos a régi ablakok felét rossz hőszigetelésük miatt már lecserélte termopan ablakokra, és a régi ajtó helyére egy buborék-szerű füstüveggel készült modern ajtó került. A ház karakterét ezzel teljesen elvesztette, amit egy, a faluból származó építész korábban már szóvá is tett, de változás nem történt. A programunk révén most újra szóba jött a kérdés, kiderült, hogy a régi nyílászárók még megvannak. A tulajdonossal beszélgetve megszületett az az elhatározás, hogy a ház külső oldalán a régi ablakok az eredeti formájukban visszakerülnek, és a régi tokozatnak a belső oldalára kerülnek – az eredeti osztást követve – termopan ablakszárnyak. Így a hőszigetelés is megfelelő lesz, és a ház szép, régi arcúata is megmarad.

A másik épület esetében több szándék is jó irányban módosult. Egyrészt a régi kőkerítés eredeti arcúatát sikerült megőrizni azzal, hogy ragasztott lapos köves megoldás helyett az eredeti meszes, festett kerítés helyreállításához sikerült kedvet és szakmai ötleteket adnunk a tulajdonosnak. Másrészt a szép, régi tornácós ház átalakítása módosult úgy, hogy a ház utcai és udvari homlokzata teljesen megőrizi régi stílusát, és a tervezett fürdőszoba egy olyan toldalékban kap helyet, amely jelenleg is létezik, és amely már mindenképp felújításra szorult. Mindez nem így történt volna, ha nem áll rendelkezésre az ingyenes konzultáció lehetősége.

Legnagyobb hatást mégiscsak az a csíkszépvízi épület váltott ki, amelyik 2009-ben készült el, gyakorlatilag a székelyföldi udvarházak formáját követve. Szép bizonyítéka ez annak, hogy a saját kulturális hagyományból merítkezve is lehetséges tágas, modern, világos, szép és komfortos lakást alkotni. A háznak jelenleg tizenegy „tervmásolata” készül Székelyföldön. A példaadás tehát a siker legfontosabb alapja.

További részletekkel szívesen segítünk azoknak, akik hasonló céllal saját településükön, illetve térségükben elindítanának egy-egy ilyen településképvédelmi munkát. Dokumentumaink elérhetők a kistérségi társulásunk honlapján: www.poganyhavas.ro